

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Валентина БОНЯК

завідувач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0001-5128-7994>

КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Під час підготовки тез цієї доповіді автор визначила за мету з'ясувати роль конституційної засади верховенства права у забезпеченні національної безпеки України.

Принагідно відзначити, що своє закріплення в Основному Законі Української держави засада верховенства права отримала в ч. 1 ст. 8, згідно з якою в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1].

Її логічним продовженням є припис ч. 2 цієї ж статті, за яким: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [1].

В умовах дії на всій території України правового режиму воєнного стану, обумовленого збройною агресією російської федерації проти нашої держави, суттєво зростає роль конституційної засади верховенства права в контексті забезпечення національної безпеки України.

Конституційна засада верховенства права розглядається як важлива складова сучасного концепту правової держави, в якій:

- 1) як найвищою соціальною цінністю визнано людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку (ч. 1 ст. 3);
- 2) права і свободи людини та їх гарантії складають зміст і спрямованість держави;
- 3) держава несе відповідальність за свою діяльність перед людиною;
- 4) головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3) [1].

Тому обґрунтованим вважаємо умовивід про необхідність пізнання феномену верховенства права «крізь призму» прав людини як вияву самообмеження державної влади.

Під правовими засадами в правничій науці розуміють вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо) [2, с. 107].

Як обґрунтовано наголошується в науковій літературі конституційна засада верховенства права в національному законодавстві розглядається саме через гетерогенні принципи (гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, поваги до прав і гідності особи та ін.) [2, с. 142].

Своє відображення досліджуваний феномен знайшов і в Законі України «Про національну безпеку України». Серед основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, суб'єкт законотворчості першою визначив саме основоположну ідею верховенства права (п. 1 ч. 2 ст. 3) [3], хоча й не розкрив її змісту.

Згідно з п. 9 ст. 1 вищевказаного законодавчого акта національна безпека України інтерпретується як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», а термін «національні інтереси України» тлумачиться як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» (п. 10 ст. 1) [3].)

Аналіз вищезгаданих приписів, закріплених в стст. 3 та 8 Основного Закону Української держави та наведених положень Закону України «Про національну безпеку України» свідчить про певну їх неузгодженість. Зміст п. 10 указанного Закону свідчить про те, що забезпечення національної безпеки має полягати в реалізації життєво важливих інтересів, насамперед, людини, безпечних умов її життєдіяльності і добробуту, що, в свою чергу й сприятиме забезпеченню державного суверенітету держави та її прогресивному розвитку. Натомість національна безпека визначається законотворцем як належний рівень захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України як від реально-існуючих, так і потенційних загроз (п. 9). Таким чином, суб'єкт законотворчості своїми діями створив умови для своєрідної конкуренції норм у питанні пріоритетності інтересів держави та інтересів людини.

У зв'язку з цим актуальним є пошук механізму забезпечення балансу інтересів держави у сфері національної безпеки та інтересів людини, що відповідав би вимогам ст. 3 Основного Закону Української держави.

У контексті питання, що складає предмет розгляду важливими є і такі приписи Конституції України, що є спеціальними гарантіями прав і свобод людини:

1) при ухваленні нових законів або при внесенні змін до чинних не може допускатися звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини (ч. 3 ст. 22 Конституції України); у разі ухвалення рішення (-нь) щодо обмеження прав і свобод, вони не мають бути свавільними:

а) такі рішення повинні відповідати приписам, уміщеним у ч. 1 ст. 64: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»;

б) узгоджуватися з вимогами ч. 2 ст. 19 Основного Закону (органи публічної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах та у спосіб, які визначені Конституцією та законами України);

в) термін таких обмежень має бути законодавчо визначеним (ч. 2 ст. 64 Конституції України);

2) не можуть обмежуватися права і свободи людини і громадянина, що закріплені у статтях 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Основного Закону (ч. 2 ст. 64) [1].

Прикладом розбалансування інтересів людини й інтересів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану є Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2025 р. № 1 під назвою «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану» [4], якою суттєво обмежено права пенсіонерів з числа осіб, звільнених з військової служби та інших категорій осіб.

Цим нормативно-правовим актом Уряду передбачено, що «у період дії правового режиму воєнного стану у 2025 році пенсії (пенсійні виплати), призначені (перераховані) відповідно до Митного кодексу України, Законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата України», «Про Національний банк України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про дипломатичну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про судову експертизу», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», Постанови Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. № 379/95-ВР «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України» (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством), розмір яких перевищує десять розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачуються із застосуванням коефіцієнтів (від 0,5 до 0,1) до відповідних сум перевищення» [4].

Вважаємо, що таке рішення Кабінету Міністрів України не узгоджується з приписами, закріпленими у чч. 1-2 ст. 24 Основного Закону України, якими гарантована рівність громадян перед законом та рівність конституційних прав і свобод для всіх громадян України, а також заборонена дискримінація за будь-якими ознаками.

Вищезгадана постанова Уряду не узгоджується і з вимогами п. 1 ст. 92 Конституції нашої держави, згідно з яким: «Виключно законами України визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина» [1]. Таким чином, постає питання не лише про відповідність цього рішення Кабінету Міністрів України Основному Закону держави і суспільства, але й нагальність його в умовах війни.

Узагальнення всього вищевикладеного дає підстави для таких висновків:

1) національна безпека України, незалежно від умов, що склалися (введення чи не введення правового режиму воєнного стану), має забезпечуватися на основі дотримання всіма органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами конституційної засади верховенства права;

2) рішення уповноважених органів державної влади, якими обмежуються конституційні права і свободи людини мають бути законними і такими, що забезпечують необхідний баланс інтересів людини та інтересів держави у сфері національної безпеки.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, Ліра, 2015. 372 с.

3.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2025-%D0%BF#Text>.

Олександр ВИСОЦЬКИЙ

професор кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна),
доктор політичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-0712-8499>

**ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В ПУБЛІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Виступи Володимира Зеленського перед іноземними аудиторіями, виголошені під час триваючого російського вторгнення в Україну, є яскравим прикладом публічної дипломатії, спрямованої на здобуття міжнародної підтримки, формування глобального сприйняття та вирішення критичних питань міжнародної та національної безпеки. Публічна дипломатія Президента України просуває концепцію безпеки як багатовимірного явища, що виходить за межі військової оборони та поєднує політичну єдність, економічну стабільність, правову відповідальність та моральну ясність. Публічна дипломатія В. Зеленського базується на тому, що боротьба України є поворотним моментом для глобальної безпеки, що вимагає від міжнародних партнерів рішучих та об'єднаних дій. Промови українського лідера під час повномасштабної російсько-української війни – це не просто мобілізація глобальної підтримки на захист Української держави, це заклики до переосмислення того, як світ забезпечує мир, стабільність і справедливість. У публічній дипломатії Президента України під час повномасштабної війни можна виділити цілу низку аспектів, які охоплюють питання міжнародної та національної безпеки.

Глобальна загроза, спричинена російською агресією. В. Зеленський послідовно